

Максимова Наталя Борисівна, викл., кафедра фізичного виховання та спорту, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 349-45-70, (097)4887532; e-mail: 1978evl@rambler.ru.

Максимова Наталья Борисовна, преп., кафедра физического воспитания и спорта, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 349-45-70, (097)4887532; e-mail: 1978evl@rambler.ru.

Maksimova Natalia, senior teacher, department of Physical Education and Sport, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: side-str. Klochkovskaya, 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: 349-45-70; e-mail: 1978evl@rambler.ru.

Рекомендовано до публікації канд. екон. наук М.А. Дядюк, канд. техн. наук Н.І. Єсіною.

Отримано 1.08.2014. ХДУХТ, Харків.

УДК 81'24

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ ЧИТАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Т.А. Кравцова, А.В. Король, О.М. Муравйова

Розглянуто специфіку навчання студентів-іноземців професійно-орієнтованому читанню наукових текстів. Визначено ефективні засоби оптимізації процесу навчання на заняттях із російської мови як іноземної. Описано мовну специфіку наукових текстів економічного характеру. Подано основні завдання під час організації роботи з текстами професійної спрямованості.

***Ключові слова:** компетенція, професійний, комунікативний, мова, іноземний, російський, навчання, читання, система.*

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ЧТЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ И КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Т.А. Кравцова, А.В. Король, Е.Н. Муравьева

Рассмотрена специфика обучения студентов-иностранцев профессионально-ориентированному чтению научных текстов. Определены эффективные средства оптимизации процесса обучения на занятиях по

русскому языку как иностранному. Описана языковая специфика текстов экономической направленности. Представлены основные задачи при организации работы с текстами профессиональной направленности.

Ключевые слова: компетенция, профессиональный, коммуникативный, язык, иностранный, русский, обучение, чтение, система.

PROFESSIONALLY ORIENTED READING AS A SOURCE OF LEXICAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS

T. Kravtsova, A. Korol, O. Muraviova

The new social order requires teaching Russian language as a means of international communication, forming a foreign student's personality that absorbed the values of Russian language cultures and preparing for international communication in all spheres of life. These ideas are reflected in the definition of new goals and approaches to teaching Russian as a foreign language in the university. The article is devoted to the specific ways of training to read scientific texts. Effective means of optimization in the process of training professional vocabulary at the Russian lessons as a foreign language are identified. The linguistic specificity of the economic vocabulary is described. The main tasks in organization of work with the professional oriented texts that are aimed at the realization of communicative tasks are presented.

Keywords: competence, professional, communicative, language, foreign, Russian, teaching, reading, a system.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Корінні зміни в соціально-економічному розвитку України, нова європейська політика, спрямована на створення єдиної європейської держави із загальним ринком господарювання та безліччю культур та національних традицій зумовили більш високі вимоги до підготовки фахівців, які беруть участь у його створенні. Це стосується не тільки рівня професійних знань, навичок та вмінь, а й умінь спілкуватися, взаємодіяти, установлювати рівноправні партнерські відносини, беручи участь у діалозі культур. Таким чином, однією з умов професійного, культурного та особистісного становлення майбутніх фахівців-іноземців, які навчаються у ВНЗ України на економічних факультетах, стає російська (українська) мова.

Зміна статусу російської мови в суспільстві додала новий імпульс у розвитку методики навчання професійної мовленнєвої діяльності. Це знайшло своє вираження в постановці нової мети, визначенні відповідного їй змісту та розробці нових підходів й методів. Сучасна мета навчання – формування особистості, здатної брати участь у міжкультурній комунікації, що зумовлює розгляд

російської мови як іноземної не тільки як засобу передачі та отримання інформації, але й як потужного засобу розуміння культурних цінностей України.

На сучасному етапі одним із головних завдань у підготовці висококваліфікованих кадрів є наукове визначення змісту та якості навчання російської мови студентів-іноземців. Як відомо, російська мова для студентів інтернаціональних груп є засобом отримання наукової інформації, чинником активного пізнання науки, виробництва та суспільного життя. Навчання студентів економічної лексики є актуальним, оскільки без належного знання термінології не можна забезпечити професійний рівень володіння мовою спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі навчання російської мови як іноземної приділяється особлива увага в працях В.Г. Костомарова, А.В. Суперанская, Л.П. Крисина, С.В. Гриньова та ін. Такі вчені як: В.Г. Гак, Б.Н. Головін, П.Н. Денисов, В.М. Лейчик, В.В. Морковкин, Л.Н. Новіков, А.А. Реформатський, С.Д. Шелов у своїх працях провели дослідження в галузі лексикології та термінології. Питаннями методики викладання російської мови займалися Н.Д. Арутюнова, Г.Г. Городилова, М.Н. Кожина, В.Г. Костомаров, О.Д. Митрофанова, Є.І. Мотина.

Проблему відбору навчального матеріалу та визначення змісту навчання студентів читання професійно-орієнтованих текстів відображено у працях таких дослідників, як Г.В. Барабанова, З.І. Кличнікова, Т.С. Серова, С.К. Фоломкіна, Гринюк, Т.О. Вдовіна, Н.І. Гез, Г.В. Барабанова, К.Я. Кусько та ін. Зокрема дослідження Т.С. Серової та Г.В. Барабанової присвячені концепції навчання професійно-орієнтованого читання.

Активно видаються словники, що фіксують як нові терміни, так і нові значення термінів.

Мета статті – теоретичне обґрунтування та практичні рекомендації розв'язання проблеми збагачення професійного мовлення студентів-іноземців російською науковою економічною термінологією; роз'яснення специфіки навчання; визначення ефективних засобів оптимізації процесу навчання економічної термінології на заняттях російської мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оволодіння основами будь-якої професії (у нашому випадку професії економічного напрямку) розпочинається з системи загальних та професійних знань, тобто опанування фахівцем «наукового дискурсу професії» [1], або професійного мовлення – галузевої фразеології та термінології, що допоможе під час навчання у ВНЗ, а також у

подальшій професійній діяльності, котра вимагає застосування у виробничій сфері російської мови.

Термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації, сприяючи її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності, поглиблює знання студентів-іноземців про ознаки понять, які вивчаються, є засобом розширення активного професійно зумовленого словникового запасу в галузі економіки, підвищує культурний рівень майбутньої інтелігенції.

Економічна термінологія презентується іноземним студентам на заняттях з читання з використанням матеріалів за фахом. Лінгводидактичну підготовку викладач повинен починати з усвідомлення особливостей читання як аспекту навчання та філософських, психологічних, педагогічних основ для того, щоб розглядати вміння читання як показник освіченості й розвиненості людини. Від сформованості вміння читання залежить також ефективність опанування студентами-іноземцями індивідуального освітнього плану. Студенти, які приступили до читання фахової літератури, повинні володіти сформованими вміннями різних видів читання. Цей процес буде для них не тільки засобом удосконалення вміння читати російською мовою, але перш за все, засобом засвоєння предмету спеціальності.

Критерії відбору текстів для навчання читання – це один із найважливіших аспектів проблеми змісту навчання російської мови як іноземної. Вибір текстів опосередковує інтерпретацію понять «цілі навчання читання», «зміст навчання читання», «номенклатура умінь читань», «види читання». Ці поняття складають сутність певного підходу до навчання читання, а також певну методичну систему [4].

Для вирішення завдань навчання професійно-орієнтованого читання текстів економічної спрямованості дуже важливий вибір стратегії та виду професійно-орієнтованого читання. Стратегія та вид читання визначаються метою читацької діяльності та необхідністю результату для задоволення професійної потреби.

Для оптимізації процесу засвоєння економічної термінології слід формувати у студентів необхідні вміння читання з різними цільовими установками, які припускають використання всіх чотирьох видів читання: переглядового, пошукового, ознайомчого та вивчаючого. Студенти-іноземці повинні вміти прочитати матеріал, щоб викласти його основний зміст; передати зміст прочитаного по можливості докладно; знайти в текстовому матеріалі формулювання, цифрові дані; переглянути текст, щоб доповнити наявну інформацію;

вибрати з тексту інформацію, що містить схему (план) майбутньої практичної роботи.

При достатньому розмаїтті запропонованих у методиці викладання російської мови як іноземної систем навчання читання, більшість із них, базуючись на тексті як одиниці навчання, включають передтекстові, притекстові та післятекстові підсистеми вправ з одночасним поділом на підготовчі, умовно-комунікативні та власне-комунікативні. Кожна з вправ має цілу низку характеристик. Читання може бути рецептивним або репродуктивним, аспектним і комплексним, усним чи письмовим, одномовних або двомовним, читання «вголос» чи «про себе» та інше.

Серед вправ, які формують комунікативну компетенцію студентів, виділяють [3]:

- 1) вправи, які розвивають уміння виділяти головне;
- 2) вправи, які розвивають навички здогадки на основі словотвору;
- 3) вправи, які формують формально-логічну компетенцію.

Істотним при навчанні читання текстів за фахом слід вважати не тільки вироблення нових умінь та навичок, а й відмову від старих звичок. До них відносять читання по слову, уповільнене читання, переважне читання вголос, а також схильність до вербалізму.

Залежно від кінцевих цілей навчання читання текстів економічної спрямованості слід обирати найбільш ефективний тип навчального словника. Навчальний словник-мінімум заснований на конкретній кількості термінологічних одиниць, тому їх вивчення повинно бути організовано та проведено в плані послідовності введення та актуалізації словникового матеріалу. Така послідовність забезпечує доступність і посиленість у навчанні, сприяє зменшенню або попередженню труднощів засвоєння економічних термінів.

Для формування необхідних умінь читання слід дотримуватися певної системи вправ [1]. Формування рецептивних навичок й умінь, які забезпечують цілеспрямовані дії з вилучення смислової інформації, має відбуватися в чотири етапи:

- 1) уявлення й орієнтація в новому лексико-граматичному матеріалі тексту;
- 2) цілеспрямоване тренування з метою автоматизації рецептивних навичок з упізнання та розуміння лексичного та граматичного матеріалу;
- 3) завершення автоматизації навичок, що має вираження в переході від навчального читання до комунікативного читання різних видів текстів;

4) формування вміння точно й повно розуміти весь текст, його загальний зміст і деталі, мовне оформлення тексту і його логіко-сміслову структуру.

На старших курсах під час навчання читання за фахом можна використовувати письмові тексти для формування умінь узагальнювати інформацію, отриману з тексту. Поряд з умінням здобувати, інформувати формується вміння використовувати інформацію в різних формах, обсязі та ситуації в усному спілкуванні.

Для розвитку вмінь читання російськомовних текстів економічної спрямованості на старших курсах необхідна чітка система вправ.

Під системою С.Ф. Шатилов розуміє «сукупність необхідних типів, видів і різновидів вправ, які слід виконувати в такій послідовності та в такій кількості, які враховують закономірності формування умінь та навичок у різних видах мовленнєвої діяльності та в їх взаємодії, а також забезпечують максимально високий рівень володіння російською мовою в заданих умовах» [2]. Ефективність системи вправ визначається її типами, які «повинні виділятися з урахуванням послідовності формування навичок та характеру операцій, що лежать в її основі» [3]. Кожен тип має поділ на види, які забезпечують закріплення вміння в умовах, що змінюються.

Нами була розроблена низка вправ з урахуванням таких критеріїв:

1. Відповідність цілям навчання російської мови як іноземної в немовному ВНЗ.

2. Облік практичних потреб фахівців в іншомовній текстовій діяльності.

3. Відповідність рівнів складності текстів та вправ мовної підготовки студентів-іноземців.

4. Відповідність текстового матеріалу певним функціональним стилям сучасної російської мови.

5. Відповідність текстового матеріалу концептуальному змісту інформаційної діяльності студентів.

6. Відповідність складності текстового матеріалу на етапі розвитку інформаційної діяльності студентів.

Надана система вправ спрямована на розвиток адекватних умінь читання як важливого засобу поповнення професійних знань й вироблення на цій основі вмінь вилучення та переробки важливої текстової інформації.

Однією з найважливіших передумов розвитку й вдосконалення професійно спрямованого читання студентів інтернаціональних груп є вироблення в них умінь та навичок визначення сполучуваності слів,

структури словосполучень, здатності розуміти й засвоювати термінологічні слова на основі синтаксичних зв'язків узгодження, управління, примикання не тільки в словосполученнях, а й у реченні.

Розуміння змісту тексту передбачає не стільки знання певної кількості слів, скільки засвоєння типових поєднань слів. Важливо, щоб у студентів-іноземців були вироблені рецептивні навички, оскільки перш ніж продукувати наукову мову, вони шляхом читання або сприйняття російської мови на слух повинні накопичити певний матеріал для висловлювання. Сприйняття російського наукового тексту здійснюється успішно й вільно, якщо студенти-іноземці визначають та усвідомлюють у ньому граматичні та лексичні елементи, установлюють логічні зв'язки й відносини між словами, розбираються в різноманітті слів, форм та конструкцій, що вивчаються.

Робота з текстами підручників економічних спеціальностей, які насичені відповідною предметною термінологією, сприяє формуванню професійної комунікативної компетенції. Це відбувається за рахунок поповнення та розширення необхідного словникового запасу студентів-іноземців.

Спираючись на друкований текст, студенти виконують численні мовні вправи, розраховані на введення лексичних та граматичних структур. Серед них:

а) імітативні вправи, мета яких – відтворення мовного зразка на рівні його повторення;

б) інтенсивне повторення мовного зразка, мета якого – навчити формулювати різні типи питань;

в) видозміна, трансформація образу, мета якого – перенесення досвіду вживання граматичної форми на новий текст;

г) корекція вимовних навичок та їх автоматизація.

Для досягнення лінгводидактичних цілей викладач російської мови як іноземної повинен мати знання про специфіку економічного матеріалу, якому він буде навчати.

Самому викладачеві-мовнику не під силу організувати роботу над вивченням фахової термінології як системи, що слугує основою для опанування майбутньою професією, знайти інформативні тексти за фахом, із великої кількості термінів відібрати найбільш уживані у певній сфері виробництва. Перспективи виходу з цієї ситуації вбачаються у тісній співпраці викладачів російської мови як іноземної із викладачами профілюючих фахових дисциплін; у створенні інтегрованих методичних посібників із російської мови, наповнених текстами, що несуть у собі базові знання для майбутніх спеціалістів, насичених найуживанішою фаховою термінологією; створенні

перекладних словників-мінімумів фахових термінів та професійних сполук; укладанні тезаурусів, які б описували фахову термінологію у терміносистемі, тобто з урахуванням усіх родо-видових та логіко-понятійних зв'язків. Бажаним було – збільшення кількості російськомовних підручників та галузевих перекладних та тлумачних словників. Лише зацікавивши студентів-іноземців їх майбутньою спеціальністю, можна підготувати мовленнєво компетентних фахівців, які зможуть досягти особистісного й професійного самовизначення та домогтися самореалізації.

Висновки. Під час роботи над професійно-орієнтованими текстами іноземні студенти отримують нову інформацію та систематично поповнюють свій термінологічний словниковий запас. Практика викладання російської мови як іноземної на факультетах економічної спрямованості свідчить про недостатню змістовну базу та невелику кількість навчальних посібників. Ця обставина свідчить про необхідність створення реальних умов навчання, щоб кожен студент-іноземець міг повною мірою використовувати й розкривати свій індивідуальний потенціал.

Найбільшою мірою цьому сприяє навчання мови спеціальності, що дає змогу мобілізувати систему знань, навичок, умінь, розумових й особистісних якостей, необхідних для сприйняття нової інформації, засвоєння російськомовних термінологічних (економічних) одиниць, їх вживання в усній або письмовій мові.

З урахуванням обмеженої кількості годин, відведених на вивчення російської мови як іноземної, робота з розвитку російської професійного мовлення має вестися комплексно зі словом, словосполученням та текстом.

Реалізації формування у студентів-іноземців професійної мовленнєвої компетенції на основі фахової термінології, на нашу думку, повинна сприяти заміна курсу «Російська мова як іноземна» чи «Мовна підготовка» на курс «Російська мова як іноземна за професійним спрямуванням», що враховує особливості викладання мови в економічному ВНЗ, визначаючи їх специфіку, вимагаючи професійно-орієнтованої комунікації, спрямованої на конкретного адресата – фахівця певної професійної спеціалізації.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що створення методики з навчання студентів-іноземців професійно-орієнтованого читання російськомовних текстів за спеціальністю є актуальним завданням. Ця актуальність зумовлена економічними, соціально-культурними та психологічними змінами в суспільстві, інтеграційними процесами в наукових дослідженнях, популярністю російської мови не тільки як засобу міжнаціонального спілкування, але й як галузі формування

професійної комунікативної компетентності фахівців у процесі колективної творчої роботи.

Список джерел інформації / References

1. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С. К. Фоломкина. – М. : Высш. шк., 2005. – 256 с.

Folomkina, S.K. (2005), “Teaching reading in a foreign language in a not language high school” [“Obuchenie chteniju na inostrannom jazyke v neязыkovom vuze”], *High sch, Moscow*, pp. 25.

2. Шатилов С. Ф. Некоторые вопросы обучения чтению на ин. яз. при несовершенном владении / С. Ф. Шатилов // Обучение чтению в языковом пед. вузе : сб. науч. тр. – Д. : ЛГПИ, 2000. – 111 с.

Shatilov, S.F. (2000), “Some questions of teaching reading in a foreign language with imperfect possession”, Teaching reading in a language ped. high school: *Collected papers* [“Nekotorye voprosy obuchenija chteniju na in. jaz. pri nesovershenom vladenii”], *Obuchenie chteniju v jazykovom ped. vuze: Sb.nauch.tr.*], LGPI, pp. 111.

3. Галькова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Галькова, Н. И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2006. – 336 с.

Galskova, N. D, Gez, N. I (2006), “Theory of teaching foreign languages”, *Linguodidactics and methodology: Ling. stud. training book and foreign lang. facts. in High ped. Institutions* [“Teorija obuchenija inostrannym jazykam”, *Lingvodidaktika i metodika : ucheb. posobie dlja stud. lingv. un-tov i fak. in. jaz. vyssh. ped. ucheb. zavedenij*], Academy, Moscow, pp. 336.

4. Гапочка И. К. Пути совершенствования методики обучения русскому языку как иностранному / И. К. Гапочка // Традиции и новаторство в профессиональной деятельности преподавателя русского языка как иностранного : сб. статей. – М., 2002. – С. 75–87.

Gapochka, I. K. “Ways of improving the teaching methods of Russian as a foreign language”, (2002), *Traditions and innovations in the professional activity of the Russian as a foreign language teacher: Collected articles* [“Puti sovershenstvovaniya metodiki obuchenija russkomu jazyku kak inostrannomu”, *Tradicii i novatorsvo v professional'noj dejatel'nosti prepodavatelja russkogo jazyka kak inostrannogo: sb. statej*], Moscow, pp. 75-87.

5. Образцов П. И. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов / П. И. Образцов. – Орел : ОГУ, 2005. – 114 с.

Obrazcov, P.I. (2005), “Professional-oriented teaching a foreign language at not language faculties of universities”, [“Professional'no-orientirovannoe obuchenie inostrannomu jazyku na neязыkovyh fakul'tetah”], Oryol, pp. 114.

Кравцова Тетяна Анатоліївна, викл., кафедра іноземних мов, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса:

вул. Ключківська, 333, м. Харків, 61051, Україна. Тел.: (057)349-45-69; e-mail: tanya-sklyar1@mail.ru.

Кравцова Татьяна Анатольевна, преп., кафедра иностранных языков, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Ключковская, 333, г. Харьков, 61051, Украина. Тел.: (057)349-45-69, e-mail: tanya-sklyar1@mail.ru.

Kravtsova Tetiana, teacher, Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Foreign Languages Department. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, 61051, Ukraine. Tel.: (057)349-45-69; e-mail: tanya-sklyar1@mail.ru.

Король Аліна Валентинівна, викл., кафедра іноземних мов, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Ключківська, 333, м. Харків, 61051, Україна. Тел.: (057)349-45-69; e-mail: kaf1402@mail.ru.

Король Алина Валентиновна, преп., кафедра иностранных языков, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Ключковская, 333, г. Харьков, 61051, Украина. Тел.: (057)349-45-69, e-mail: kaf1402@mail.ru..

Korol Alina, teacher, Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Foreign Languages Department. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, 61051, Ukraine. Tel.: (057)349-45-69; e-mail: kaf1402@mail.ru.

Муравйова Олена Миколаївна, ст. викл., кафедра іноземних мов, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Ключківська, 333, м. Харків, 61051, Україна. Тел.: (057) 349-45-69; e-mail: helenmuraviova@gmail.com.

Муравьёва Елена Николаевна, ст. преп., кафедра иностранных языков, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Ключковская, 333, г. Харьков, 61051, Украина. Тел.: (057) 349-45-69; e-mail: helenmuraviova@gmail.com.

Muraviova Olena, senior teacher, Foreign Languages Department, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, 61051, Ukraine. Tel.: (057)349-45-69; e-mail: helenmuraviova@gmail.com.

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук М.В. Черною.
Отримано 1.08.2014. ХДУХТ, Харків.*